

Zsidó szőlő 1573: *ne(m) attal Rest sem az keomaly sem az zydoz zeleobel* (Kv. TörvJk. III/3. 49–302). Kolozsvárnak a németek mellett komoly zsidó polgársága is volt, mely a két világháború között elérte a város lakosságának 10 %-át.

SZABÓ T. ÁDÁM

Földrajzi nevekből keletkezett családnevek az Őrségben II.¹

I. Helységnevet tartalmazó családnevek

b) -i képzős név

1. *Aradi*. ö:1, 0,013%. 11:1. Arad város Erdélyben, a történelmi Magyarország egyik megyéjének is ez volt a neve (HAJDÚ 5). 2. *Barki*. ö:2, 0,026%. 7:2. 1945-ben 7:4. CzF. „Barkó (2) falu Zemplén megyében.” (1:439) Lehetséges, hogy innen ered. 3. *Berki*. ö:5, 0,865%. 15:5. 1945 után meghonosodott név. Földrajzi köznév (*berek*) is lehet az alapja. Elképzelhető a ma Körmend részeként ismert Alsó- illetve Felső-berkifalu is, mint a név motívuma. CSÁNKI említi e települések előzményét: *Berky* (2: 787). 4. *Budai*. ö:1, 0,013%. 15:1. 1945 utáni név. Vlsz. Budapest előtagjából. Ámbár kisebb, jelentéktelen településeknek is volt hasonló neve pl. Pest és Zala megyében (vö. CSÁNKI 2: 39, HAJDÚ). 5. *Büki*. ö:10, 0,13%. 1:10. Az 1554. évi nemesi összeírásban Sálban *Byky Balázs* (BAÁN KÁLMÁN, Ősi magyar személyneveink. Bp., 1944.). 1720-ban *Büky* 17:2, 1754-ben *Bükj* 15:1, 17:1, 1841-ben *Büki* 1:1, 15:1 és Kapornakon:1, 1909- ben 1:1, 1945-ben 1:3. 6. *Czendrei*. ö:17, 0,22%. 5:7, 6:10. 1841-ben 6:1, 1945-ben 6:20, 7:2. Véleményem szerint Szendrő tövet kell feltételeznünk. A múlt században még volt Borsod megyében szendrői járás, székhelye: *Szendrő* (CSÁNKI 1: 179, HAJDÚ 281). 7. *Csákvári*. ö:1, 0,013%. 11:1. 1945 utántól. Vlsz. *Csákvár* Fejér megyei nagyközségről (Ntár. 124). A múlt században csákvári járás is (HAJDÚ). A településnév CSÁNKI-nál is megtalálható (2: 322). 8. *Csányi*. ö:1, 0,013%. 11:1. Csak 1945 után. a) *Csány* Heves megyei önálló község (Ntár. 124) nevéből, b) *Zalacsány* Zala megyei község (Ntár. 157) nevéből, amely régebben csak a *Csány* nevet viselte (CSÁNKI 3: 40, HAJDÚ 251). 9. *Csepregi*. ö:1, 0,013%. 6:1. 1690-ben *Csepreg* János jobbágys, azóta nincs, csak legújabban. A régebben Sopron (HAJDÚ 174), ma Vas megyei (Ntár. 125) községről. CSÁNKI is ismerteti (3: 590). 10. *Debreceni*. ö:1, 0,013%. 9:1. 1945-ben jelenik meg. 12:1. Debrecen megyei jogú városról (Ntár. 126). 11. *Devecseri*. ö:7, 0,092%. 15:7. Újabban megjelent

¹ A közlemény első részét l. NÉ. 15. sz. [1993]: 284–8.

név. Devecser Veszprém megyei községről (Ntár. 126). CSÁNKI is ismerteti (3: 228). 12. *Dobokay*. ö:2, 0,026%. 4:2. Újabban megjelent név. *Doboka* nevű önálló település a mai Magyarországon nincs. 1873-ban három község is viselte ezt a nevet, Baranya megyei mohácsi, Doboka megye dobokai és Hunyad megye hunyadi járásban (HAJDÚ 43). CSÁNKI is följegyzi a Baranya megyei Dobokát is (2: 480). 13. *Endrődi*. ö:2, 0,026%. 15:2. Újabban megjelent név. Az *Endrőd–Endréd* helynévből. 14. *Fenyvesi*. ö:15, 0,2%. 1:3, 3:1, 15:11. Újabban megjelent név. Valamely fenyves utótagú helynévből, de lehet földrajzi köznévből is. Hodoson 1841-ben följegyeztek egy *Fenyősi* nevű embert. 15. *Gácsi*. ö:2, 0,026%. 6:2. Újabban megjelent név. *Gács* a régi magyar nyelvben Galicia neve (vö. FNESz. 231). A történelmi Magyarországon volt egy *Gács* nevű község a losonci járásban (HAJDÚ 121). A Hunyadiak idején *Gancs* formában ismerték (CSÁNKI 1: 98). 16. *Gasztonyi*. ö:2, 0,026%. 9:2. Újabban megjelent név. *Gasztony* kisközség Vasban (Ntár. 129, HAJDÚ 120). CSÁNKI is megemlíti (2: 751). 17. *Gyarmati*. ö:4, 0,052%. 11:4. Újabban megjelent név. Talán a Vas megyei *Rábagyarmat*-ról (Ntár. 147), amely a Rába előtagot csak e században vette föl. A múlt században még négy *Gyarmat* nevű település volt (HAJDÚ 326). CSÁNKI is megemlíti a Vas megyei *Gyarmat*-ot is (2: 752). 18. *Győri*. ö:3, 0,039%. 11:3. 1720-ban Győrj alakban 1:1. A múlt században 4 *Győr* nevű település volt, a mai megyei jogú város és egy-egy falu Győr, Bihar és Középszolnok megyében (HAJDÚ 299). Bármelyikből származhat a név, akár a megyenéből is. 19. *Györki*. ö:2, 0,026%. 15:2. 1536-ban Ferdinánd oklevelében Senyeházán *Györky* Ferenc. A későbbiekben azonban már *Györke* alakban szerepel ugyanebben a faluban a név. Így válik igen elterjedté. (Ma az Őrségben 62-en, ebből Bajánsenyén 36-an viselik.) Több helynév utótagja *Györk–Györök*. Vlsz. innen a családnév. CzF. „Györk, Héviz-, Tót-, falvak Pest megyében.” (2: 1232) 20. *Hadászi*. ö:2, 0,026%. 1:2. Újabban jelent meg. Vlsz. a Vas megyei Hegyháthodásról (Ntár. 131). HAJDÚ *Hegyháti–Hadász* (324.1.), CSÁNKI: *Hodász* illetve *Ó-* és *Új-Hodász* (2: 756). 21. *Hátori*. ö:3, 0,039%. 15:3. Újabban betelepültek viselik. A középkorban volt Borostyán várához tartozó *Hámor* puszta (CSÁNKI 2: 753), a múlt században Léka mellett *Hámor* nevű falu (HAJDÚ 297), ugyanakkor Zemplén megyében is egy azonos nevű falu (HAJDÚ 297). 22. *Harkai*. ö:1, 0,013%. 11:1. Betelepült személy neve. Sopron környéki helységről, amelynek nevét 1947-ben Magyarfalvára változtatták. (Vö: MOLLAY KÁROLY, Állítsák vissza Harka nevét!: Soproni Szemle 43: 225.) CSÁNKI is megemlíti (3: 609–10). 23. *Házi*. ö:1, 0,013%. 15:1. Újabban megjelent név. A ház földrajzi köznév igen gyakori utótagja a helyneveknek. Az 1873-as névtár 47 ilyen nevet ismer, köztük *Háromház* falut a szentgotthárdi járásban (HAJDÚ 343–4). Ez a település az Őrséghez csatlakozik, ma Magyarlak része. Vlsz. innen. Feltevésünket erősíti, hogy Magyarlakon is élnek *Házi* nevezetűek. 24. *Hodászi*. ö:4, 0,052%. 11:4. Újabban jelent meg. L: mint *Hadászi*. 25. *Hollósi*. ö:4, 0,052%. 15:4. 1720-ban 12:1. Ma *Egyházashollós* és *Nemesrempehollós* létezik megyénkben (Ntár. 127 és 142). A népnyelvben csak *Hollósok*-ként emlegetik őket, mert több falu

összevonásából keletkeztek. A múlt században még *Egyházas-Hollós*, *Hidas-Hollós*, *Nemes-Hollós*, és *Rempe-Hollós* falvak voltak (HAJDÚ 320). CSÁNKI is a *Hollós* címszó alatt helységeket és nem helységet emleget (2: 757). A családnév eredete itt keresendő. 26. *Honti*. ö:1, 0,013%. 11:1. Újabban feltűnt név. A történelmi Magyarország egyik vármegyéjéről vagy a volt ipolysági járás *Hont* nevű községéről (HAJDÚ 330). 27. *Ivanczki*. ö:2, 0,026%. 4:2. Talán az *Ivanc* Vas megyei község (CSÁNKI 2: 758, HAJDÚ 113, Ntár. 132) nevéből játékos képzéssel. 28. *Jákfalvi*. ö:2, 0,026%. 5:2. Újabban jelent meg. *Jákfa* Vas megyei kisközség (CSÁNKI 2: 759, HAJDÚ 113, Ntár. 133) nevéből. 29. *Kajdócsi*. ö:2, 0,026%. 3:2. 1909-ben 3:1, 1945-ben 3:2. Talán a Tolna megyei *Kajdacs* faluról (CSÁNKI 3: 432, Ntár. 133). 30. *Káldi*. ö:14, 0,18%. 15:6, 16:8. 1945-ben: 9:2, 15:2. Minden bizonnyal a Vas megyei *Káld* község után (CSÁNKI 2: 761, HAJDÚ 135: *Alsó-Káld* és *Felső-Káld*, Ntár. 134). 31. *Kállai*. ö:2, 0,026%. 11:2. Újabban megjelent név. a) *Kálló* után. b) esetleg egy *Källa* nevű egykori Veszprém megyei település után (HAJDÚ 48), amelynek neve a mai Szentbékälla falunévben van meg. 32. *Kálóczi*. ö:3, 0,039%. 6:3. Újabban jelent meg. Vlsz. a Zala megyei *Kálócfa* nevéből (CSÁNKI 3: 67, HAJDÚ 27, Ntár. 134.) 33. *Kamondi*. ö:3, 0,039%. 18:3. Újabban jelent meg. A Veszprém megyei *Kamond* faluról. (Ntár. 133, CSÁNKI 3: 237: *Kamond-Kamund*, HAJDÚ 138: *Kámond*.) 34. *Kapornaki*. ö:24, 0,32%. 11:2, 15:6, 16:14, 17:2. 1720-ban: 16:2; *Kapornaky* alakban, 1754-ben: 16:2; *Kapornaki* formában, 1841-ben 18:2, 1909-ben 4:1, 13:2, 16:7, 1945-ben 4:2, 11:3, 13:3, 15:1, 16:16, 17:1. Ámbár Zala megyében ma is létezik *Nagykapornak* (Ntár. 141), a múlt században pedig a pacsai járásban két *Kapornak* is volt (HAJDÚ 211), mégsem ebből, hanem nyomon követhetően egy volt őrségi település (CSÁNKI 2: 762) nevéből. 35. *Kékedi*. ö:3, 0,039%. 11:3. Újabban jelent meg. Számomra ismeretlen *Kéked* nevű, vagy utótagú helységről. 36. *Keresztúry*. ö:3, 0,039%. 11:3. 1945-ben 11:4. Csak *Keresztúr* nevű helység a mai névtárakban nincs. Régebben volt, CSÁNKI pl. csak Vas megyében négyet jelöl meg (2: 764), közülük az Őrséghez legközelebbi a Felső-Lendva melletti, Vas megyéhez tartozó, később *Tót-Keresztúr* alakban ismert település (HAJDÚ 300). Vagy innen, vagy az ugyancsak a megyében lévő *Nemeskeresztúr*-ról (Ntár. 132). 37. *Kiricsi*. ö:1, 0,013%. 15:1. Újabban megjelent név. Vagy egy, általam nem ismert településről, vagy a Baranya megyei *Hirics* délszláv településről (CSÁNKI 2: 491, HAJDÚ 125, Ntár. 132). 38. *Koltay*. ö:17, 0,22%. 5:1, 11:5, 15:7, 17:4. 1841-ben *Koltaji* Domaföldén: 1, 1945-ben 17:4. *Nemeskolta* Vas megyei faluról (Ntár. 142). CSÁNKI *Kolta* címszó alatt említi, de hozzáteszi: „ma Nagy- és Kis-Kolta Vasvártól éény” (2: 766). A múlt század végén *Kolta* (HAJDÚ 69). 39. *Körmendi*. ö:4, 0,052%. 11:4. 1841-ben 7:1. *Körmend* Vas megyei városról (CSÁNKI 2: 723, HAJDÚ 137, Ntár. 137). 40. *Körösi*. ö:1, 0,013%. Újabban megjelent név. a) az alföldi *Körös* folyóról illetve a felhasználásával keletkezett településekről (*Kiskörös*, *Nagykörös*), b) CSÁNKI följegyez egy *Köröselő* nevű falut illetve alapjául szolgáló folyót Nick és Jákfa táján (2: 768). 41. *Kőszegi*. ö:1, 0,013%. 11:1. Újabban megjelent név. Vas megye

városáról (CSÁNKI 2: 724, HAJDÚ 175, Ntár. 137). 42. *Laki*. ö:19, 0,25%. 6:19. 1841-ben 6:1, 1909-ben 6:2, 1945-ben 6:15. Ámbár a régiségekben több *Lak* helységnév volt megyénkben is (vö: CSÁNKI 2: 770), vlsz. a mai *Magyarlak* utótagjából. 43. *Lakosi*. ö:2, 0,026%. 15:2. a) A ma Szlovéniához tartozó valamikor Zala megyei *Lakos* utótagú falvakból (HAJDÚ 315). b) A középkorban létezett *Lakos* faluról, amely „az ivanóczi Gálfiaké, Nádasdi (Darabos) rokonságé sat. volt Mura-Szombattól éék felé” (2: 770). 44. *Légrádi*. ö:4, 0,052%. 11:4. 1945-ben 11:2. Magyarosítás útján keletkezett (az egyik őriszentpéteri Leposa család vette föl), alapja a volt Zala megyei *Légrad* lehet (HAJDÚ 131). 45. *Lippai*. ö:2, 0,026%. Újabban megjelent név. A Temes megyei lippai járás névadó településéről (HAJDÚ 62), de figyelembe kell vennünk, hogy a történeti Zala megye lendvai járásában is létezett egy ilyen nevű falu (CSÁNKI 3: 79, HAJDÚ 62). 46. *Lugosi*. ö:21, 0,28%. 3:2, 4:5, 10:6, 11:2, 14:2, 15:1, 16:3. 1720-ban: *Lugosj* 9:2, 1754-ben: 9:2, 1841-ben: 4:1, 9:1, 10:2, 11:1, 1909-ben: 4:4, 10:6, 14:1, 1945-ben: 4:7, 10:12, 14:2, 16:1. Az Őrség közelében, Viszák mellett volt egy *Lugos* (*Lugas*) nevű pusztá (CSÁNKI 2: 772, HAJDÚ 315), később *Lugosi-major* (VMFN: 480). 47. *Mesterházi*. ö:3, 0,039%. 1:3. Újabban megjelent név. *Mesterháza* nevű Vas megyei községről, amely régebben Sopron vármegyéhez tartozott (CSÁNKI 3: 635, HAJDÚ 93, Ntár. 139). Az eredethez szóba jöhet talán a volt Sopron megye kapuvári járásban létezett *Mesterháza* nevű község is (HAJDÚ 93). 48. *Mosonyi*. ö:1, 0,013%. 15:1. Újabban megjelent név. A volt *Moson* vármegye nevéből. (Bővebben: Új Magyar Lexikon 5. köt. 51) 49. *Nardai*. ö:2, 0,026%. 15:2. 1909-ben 19:1, 1945-ben 7:1. A Vas megyei *Narda* után (Ntár. 142), amely CSÁNKI-nál *Nar(a)da* formában szerepel (2: 779), és amelyet a múlt századi helységnévtár még *Kis-Narda* és *Nagy-Narda* alakban jelöl (HAJDÚ 26). 50. *Óvári*. ö:3, 0,039%. 15:3. 1945-ben 15:2. Kézenfekvő *Mosonmagyaróvár* nevéből eredeztetni (Ntár. 141), volt azonban egy *Óvár* nevű lakott hely Szombathelytől nyugatra is (CSÁNKI 2: 781). 51. *Pászti*. ö:1, 0,013%. 15:1. Újabban megjelent név. a) Talán a mai nógrádi, régebben Heves és Külszolnok megyei *Pásztó* nevéből (HAJDÚ 278, Ntár. 145). b) A *Pásti* név olvasatából. 52. *Páti*. ö:27, 0,36%. 3:14, 9:1, 10:2, 11:9, 15:1. 1653-ban Külső Rákoson: 1, 1720-ban *Paty* alakban: Domaföldén :1, 10:1, 11:3, 1754-ben: *Páty* formában 3:2, 10:1, 11:3, 1841-ben: 1:1, 3:2, 4:1, 10:1, 11:2, 12:1, 1909-ben: 3:3, 4:1, 10:4, 1945-ben: 3:17, 10:8, 11:6, 13:5, 16:1. Vagy egy már nem ismert település nevéből, a volt Pozsony megyei *Pusztapát* nevéből (HAJDÚ 327). Még valószínűbbnek látszik, hogy a mai *Gencsapáti* egyik volt önálló faluként szereplő részéről, amelyet *Apáti*, *Gyöngyösapáti* néven ismertek, azonban a nép nyelvén csak *Páti* alakban használtak (VMFN: 105). 53. *Pátkai*. ö:3, 0,039%. 7:3. Újabban megjelent név. a) Fehér megye *Pátka* nevű falujáról (CSÁNKI 3: 341, HAJDÚ 46, Ntár. 145). b) Egy valamikor Győr megyéhez tartozott, sokoroaljai *Pátka* nevű faluról: (HAJDÚ 46) 54. *Peresztegi*. ö:1, 0,013%. 11:1. 1945-ben: 11:1. Van Sopron környékén egy *Pereszteg* nevű község (Ntár. 145). Vagy ennek a nevéből, valószínűbb azonban a Vas megyei *Hosszúpereszteg* nevéből, amely CSÁNKI-

nál még *pereszteg* formában szerepelt (CSÁNKI 2: 784, HAJDÚ 176, Ntár. 132). 55. *Pesti*. ö:17, 0,22%. 1:8, 9:2, 11:1, 15:3, 19:3. 1720-ban: 1:1, 1841-ben: 1:1, 1909-ben: 1:2, 1945-ben: 1:7, 2:1. kézenfekvőnek látszik a mai főváros utótagjától eredeztetni. Ám számításba kell vennünk, hogy a XVI–XVII. században Szentgotthárdnak is volt egy *Pest* nevű külső faluja (vö. BARTA GÁBOR, A társadalmi és gazdasági fejlődés főbb vonásai 1526–1734 között: Szengotthárd. Helytörténeti, művelődéstörténeti, helyismereti tanulmányok. Szombathely, 1981. 82). 56. *Rákosy*. ö:4, 0,052%. 20:4. Újabban megjelent név. Ugyanakkor 1945-ben *Rákos* 1945-ben 11:1. Vlsz. *Kisrákos*-ról vagy *Nagyrákos*-ról (Ntár. 136, 142). 1873-ban kilenc helység neve volt *Rákos* (HAJDÚ 315), belőlük is keletkezhettek. 57. *Resznek*. ö:8, 0,1%. 13:8. 1720-ban 11:2, 13:2, 1754-ben: 13:5, 1841-ben: 13:2, 1909-ben: 13:2, 1945-ben: 13:3. Vlsz., hogy a Zala megyei *Resznek* (CSÁNKI 3: 98, HAJDÚ 216, Ntár. 147) után 58. *Révai*. ö:3, 0,039%. Újabban megjelent név. Általam ismeretlen helynévből. 59. *Rozsnyay*. ö:4, 0,052%. 11:4. Újabban megjelent név. Vlsz. egy Gömör megyei illetve Brassó vidéki településről (CSÁNKI 1: 127, HAJDÚ 275). 60. *Sal*. ö:5, 0,065%. 18:5. 1554-ben Salban: *Saaly* formában 4. Ma Szlovéniában van az egykori *Sal* (Salovci) község (CSÁNKI 2: 790). 61. *Sarkadi*. ö:5, 0,065%. 3:1, 11:4. Újabban megjelent név. a) A Békés megyei *Sarkad* városról (HAJDÚ 129, Ntár. 148). b) A Somogy megyei csurgói járásbeli egykori *Sarkad* községről (HAJDÚ 129). 62. *Sárvári*. ö:1, 0,013%. 16:1. 1945-ben: 11:1, 16:2. Óriszentpéteren élő egyik Spilák család magyarosított neve, amelynek alapja Vas megye egyik városának a neve (CSÁNKI 2: 728, HAJDÚ 289, Ntár. 148). 63. *Sásdi*. ö:5, 0,065%. 11:4, 14:1. Újabban megjelent név. A Baranya megyei *Sásd*-ről (HAJDÚ 143, Ntár. 148). 64. *Szabadkai*. ö:1, 0,013%. 16:1. Újabban megjelent név. A volt Bács megyei, ma Szerbiához tartozó magyar városról (CSÁNKI: , HAJDÚ 40). 65. *Szakmári*. ö:1, 0,013%. 16:1. Újabban megjelent név. Talán *Szakmár* nevű Bács-Kiskun, előbb Pest megyei faluról (CSÁNKI: -, HAJDÚ 287, Ntár. 150). 66. *Szakonyi*. ö:1, 0,013%. 15:1. Újabban megjelent név, de *Szakon-Szakony* formában már az 1720-as összeírásban találkozhatunk vele, akkor Kotományban 3 családfő viselte. a) A Győr-Moson-Sopron megyei *Szakony* községről (CSÁNKI: , HAJDÚ 339, Ntár. 150). b) Valószínűbb, hogy a közeli *Szakonyfalu* nevéből, hiszen a szakonyfalvasi embert errefelé csak szakonyiként emlegetik (HAJDÚ 339, Ntár. 150). 67. *Szendrei*. ö:1, 0,013%. 10:1. Újabban megjelent név. Vö: a *Czendrei* szócikkkel. 68. *Szentgyörgy-völgyi*. ö:2, 0,026%. 13:2. 1945-ben: 11:2. Vlsz. névmagyarosítás eredménye, amelynek alapja csak e században alakult Zala megyei, közeli fekvésű *Szentgyörgyvölgy* község (Ntár. 151). 69. *Szikszay*. ö:1, 0,013%. 11:1. 1945-ben: 13:1. *Szikszó* nevű településről (HAJDÚ 276, Ntár.). 70. *Szigeti*. ö:5, 0,065%. 13:1, 15:3, 17:1. 1754-ben: *Szigethy* 10:1, 1945-ben: 13:1, 17:2. Lehetne a *sziget* főnévi köznévre is gondolnunk. Mégis inkább a *sziget* utótagú tulajdonnevekre, esetleg a volt *őrszigeti* járás névadó községének nevére gyaníthatunk (CSÁNKI 2: 800, HAJDÚ 328). 71. *Tabányi*. ö:1, 0,013%. 11:1. Újabban megjelent név. Vlsz. a név alapja „Budának a Várhegy és a Gellérthegy közötti része” (FNESz. 624),

amelynek neve *Tabán*. 72. *Tarnóczi*. ö:2, 0,026%. 18:2. 1909-ben: 17:1. a) A név alapjául szolgáló *Tarnóc* ma *Ipolytarnóc* utótagjában (FNESz. 292) van meg. A múlt században még négy *Tarnóc* volt Magyarországon (HAJDÚ 118), a név bármelyikéből keletkezhett. b) A régiségben Zala megyében volt egy *Tarnolcz* nevű falu, amely „Alsó-Lendvától ény felé, Szijártóháza, Gáborjánház sat. vidéken feküdt.” (CSÁNKI 3: 114) 73. *Tihanyi*. ö:13, 0,17%. 5:6, 12:3,13:4. Újabban megjelent név. Ismert Balaton-parti településről (CSÁNKI 3: 288, Hajdú : 251, Ntár. 153). 74. *Tófei*. ö:2, 0,026%. 9:2. Újabban megjelent név. *Tófej* (HAJDÚ 207, Ntár. 154) Zala megyei községről, amely a Hunyadiak korában *Tóffy* volt (CSÁNKI 3: 118). 75. *Vaspöri*. ö:10, 0,013%. 1:3, 6:4, 11:3. Újabban megjelent név. *Vaspör* nevű, az Őrséggel határos zalai faluról (CSÁNKI: *Vasper* 3: 122, HAJDÚ 299, MNK 155). 76. *Venekei*. ö: 1, 0,0013%. 11:1. 1945-ben: *Venekey* alakban 11:4. Vlsz. magyarosított név. 77. *Virányi*. ö:2, 0,026%. 11:2. 1945-ben: 11:2. Vlsz. magyarosított név, alapja a történelmi Sopron megye pulyai járásának egykori *Virány* községe (CSÁNKI: -, HAJDÚ 254). 78. *Visontai*. ö:5, 0,065%. 11:5. 1754-ben: 10:2, 1841-ben Hodos: 1, 10:4, 1909-ben: 10:6, 17:1, 1945-ben: 10:6,11:6. a) Heves megye *Visonta* nevű helységről (CSÁNKI 1: 56; HAJDÚ 70, Ntár. 156). b) Egykori *Visonta* nevű somogyi községről (CSÁNKI 2: 656, HAJDÚ 70), ma *Csokonyavisonta*. 79. *Völgyi*. ö:2, 0,026%. 10:1, 15:1. 1536-ban: Bajánházán *Völgyi* Gergely, 1595-ben uo. Georgius *Völgyi*, 1720-ban: 15:2, 1945-ben: 15:2. a) Lehetséges főnévi köznévből, amely helységnevet utótagjaként igen gyakori. (HAJDÚ pl. 41-et írt ki az 1873-as névtárból.) b) Talán a ma Szlovéniához tartozó, valamikori zalai falu, *Völgyifalu* nevéből, amely a középkorban *Völgyi puszta* volt (CSÁNKI 3: 124). 80. *Zoltai*. ö:8, 0,1%. 10:3, 11:5. Óriszentpéteren élő egyik Závecz család magyarosított neve. 81. *Zrinszki*. ö:4, 0,052%. 11:4. 1945-ben: 11:2. Alapja számomra ismeretlen helységnév. 82. *Zsombori*. ö:1, 0,013%. 15:1. Újabban megjelent név. Talán egy, még a múlt században is ismert Felsőfehér megyei hévízi járásbeli *Zsombor* községről (HAJDÚ 294).

II. Megye- vagy tájegységnevet tartalmazók

a) Alapszóból álló név: –

b) -i képzős név

1. *Bácskai*. ö:3, 0,039%. 15:3. 1945-ben: 15:2. *Bácska* a történelmi Magyarország déli részén, ma Szerbiához tartozik. 2. *Erdélyi*. ö:3, 0,039%. 11:2, 16:1. Újabban megjelent név *Erdély*-ről. 3. *Lajtai*. ö:2, 0,026%. 11:2. 1945-ben: 11:3. A Duna jobb oldali mellékfolyójáról. 4. *Mosonyi*. ö:1, 0,013%. 15:1. Újabban megjelent név. Vlsz. a volt *Moson* vármegyéről. 5. *Sárközi*. ö:26, 0,34%. 3:22, 11:2, 13:2. 1945-ben: 3:7. (Ehhez azonban figyelembe kell venni, hogy az 1945 előtti összeírásokban a földtulajdonosok szerepeltek. A nevet pedig többnyire cigányok viselik, akiknek földjük nem volt.) Volt ugyan Szatmár megye aranyosmedgyesi járásában egy *Sárköz* nevű falu (HAJDÚ 346), a családnév mégis inkább egy tájegység nevééről, amely „vízenyős-mocsaras süllyedékterület a Duna jobb partján, Szekszárd és Bátaszék között.” (Új Ma-

gyar Lexikon 6. köt. 27) 6. *Somogyi*. ö:3, 0,039%. 7:1, 11:2. 1720-ban: 10:1, 1754-ben: 7:6, 1841-ben: 2:1, 7:4, 1909-ben: 1:1, 1945-ben: 1:1, 7:2. a) A Dunántúl egyik megyéjéről. b) *Somogy* nevű egykori baranyai faluról (CSÁNKI 2: 522; HAJDÚ 181). Az a) változat a valószínű. 7. *Szalai*. ö: 11, 0,14%. 2:2, 6:5, 7:1, 9:2, 15:1. 1754-ben: *Szalay* 11:1, 1841-ben: 1:1, 11:1, 1909-ben: 17:1, 1945-ben: 6:1, 20:1. a) *Zala* megyéről. b) *Szala*fő községről. 8. *Szatmáry*. ö:1, 0,013%. 11:1. Újabban megjelent név. *Szatmár* megyéről. 9. *Szilágyi*. ö:2, 0,026%. 11:1, 15:1. Újabban megjelent név. a) *Szilágy* megyéről, amely Erdélyben volt. b) Valamely *Szilágy* nevű egykori vagy mai településről. A múlt században 4 ilyen nevű település volt (HAJDÚ 178), közülük a baranyai ma is létezik (Ntár. 151). 10. *Tolnai*. ö: 7, 0,092%. 1:2, 15:1, 17:4. Újabban megjelent név. *Tolna* megyéről, amelynek alapja *Tolna* nagyközség (CSÁNKI 3: 412; HAJDÚ 57, Ntár. 154).

III. egyéb földrajzi tulajdonnévből

a) Alapszóból álló név

1. *Rába*. ö:1, 0,013%. 15:1. 1909-ben: 15:1. Az ismert folyóról.

b) -i képzős név

1. *Rajnai*. ö:7, 0,092%. 1:3, 3:4. 1945-ben: 3:2. Európa harmadik legnagyobb folyójáról.

IV. földrajzi köznévből

a) Alapszóból álló név

1. *Belső*. ö:11, 0,14%. 10:4, 13:7. Újabban megjelent név. Előbb valaminek a belseje jelentésben, később helyviszonyt fejez ki (vö. FEHÉRTÓI KATALIN, A XVI. századi magyar megkülönböztető nevek. NytudÉrt. 68. sz. Bp., 1960. [= FEHÉRTÓI] 65) 2. *Csillag*. ö:7, 0,092%. 11:7. 1945-ben: 11:3. Már a 14. században használatos családnév (FEHÉRTÓI 75). 3. *Végh*. ö:4, 0,052%. 15:3, 16:1. Újabban megjelent név. Az ország más tájain pedig a valaminek a végét jelölő közsézből már viszonylag korán lett családnév. 10. A 15. században Vas megyében is előfordult (CSÁNKI 2: 857).

b) -i képzős név

1. *Erdei*. ö:4, 0,052%. 1:4. 1945-ben: 7:2. 2. *Fenyvesi*. ö:15, 0,2%. 1:3, 3:1, 15:11. 1841-ben *Fenyősi* alakban Hodoson 1 családfő neve. Egyébként újabban megjelent név. 3. *Havasi*. ö:3, 0,039%. 1:3. Újabban megjelent név. a) Vlsz. földrajzi köznévből. b) Szóba jöhet helynévi eredet is, hiszen Erdélyben több olyan település is van, amelynek a második tagja azonos a családnév tövével. HAJDÚ 302) 4. *Hegyi*. ö:23, 0,3%. 4:3, 7:3, 9:12, 11:5. 1720-ban: 9:2, 1754-ben: 9:1, 1841-ben: 9:3, 1909-ben: 9:4, 1945-ben: 4:1, 9:28, 15:1. Vlsz. hegyen lakó ember jelentésben. A megyében már a 15. században ismert (CSÁNKI 2: 826). 5. *Kuti*. ö:2, 0,026%. 11:2. 1945-ben: 1:2, 7:2. A kút melletti jelentésre gondolok, hiszen a foglalkozást vagy birtoklást az -s képző fejezi ki. A magyar

családnevek közt már legalább a 14. századtól szerepel (FEHÉRTÓI 109). 6. *Mezei*. ö:1, 0,013%. 16:1. Újabban jelent meg. 7. *Pusztai*. ö:6, 0,08%. 18:6. 1720-ban: Domafalván *Pusztaj* :1, 1754-ben: Hodoson ua :1. 8. *Széli*. ö:1, 0,013%. 13:1. 1841-ben: *Szél* alakban 13:1, 1909-ben: ua 3:1, 4:1, 13:1. Valaminek a szélén lévő jelentésben. 9. *Völgyi*. ö:2, 0,026%. 10:1, 15:1. 1536-ban: Bajánházán élt *Völgyi* Gergely, 1595-ben ugyanő, valószínűbb azonban, hogy azonos nevű fia, 1720-ban: 15:2, 1945-ben: 15:2.

Miután bemutattuk a mai családnév-anyag földrajzi nevekből keletkezett állományát, közlöm az általam átnézett forrásokban föllelhető, de 1985-ben már nem viselt neveket is.

a) 1720 előttiak: *Apathij* (1595), *Bagody* (1538), *Batthány* (1538), *Bontzföldi* (1536, 1595), *Domaffalwasi* (1538), *Domaffalussy* (1538), *Fogszabadi* (1536, 1595), *Kayody* (1538), *Nadasdy* (1538), *Rayky* (1538), *Wjlaky* (1538)

b) az 1720-as összeírásban: *Bocskaj*, *Bonczföldi*, *Börgelly*, *Palfaj*, *Tüskej*

c) az 1754-es urbáriumokban: *Bonczföldy* mellett *Boncz* is, *Chuty*, *Fogszabady*, *Domafalvasi* már nincs; helyette *Doma*

d) az 1839-41-es lajstromokban: *Baboltsay*, *Domontzi*, *Lukácsi*, *Saródi*

e) az 1909-12-es lajstromokban: *Hermán*, *Krisztay*, *Szelestey*

f) az 1945-ös választási névjegyzékben: *Almási*, *Balássy*, *Bárdossi*, *Barkóczy*, *Barlay*, *Bécsi*, *Bérnyi*, *Borovszky*, *Bölcskei*, *Czondi*, *Dévai*, *Döbrössy*, *Halmágyi*, *Hatvani*, *Hertelendy*, *Hunyadvári*, *Ikervári*, *Karsai*, *Kas-sai*, *Kazi*, *Kocsy*, *Kökösi*, *Lajtai*, *Légrádi*, *Lócsi*, *Ormosi*, *Pálmai*, *Pataky*, *Rumi*, *Szoboszlay*, *Ugrai*, *Vadnay*, *Várkövi*, *Várnai*, *Virányi*, *Zalavölgyi*, *Zsirai*.

A pusztai felsorolás is azt sugallja, hogy a 18. században csökkent az Őrségben a földrajzi nevekből keletkezett családnevek aránya. Ezt néhány adattal igazolni is tudjuk. 1754-ig találkozunk a *Bonczföldy* és a *Domaföldi* névvel. Attól kezdve azonban csak a *Boncz* és a *Doma* alakban fordul elő. Itt nem másról van szó, minthogy egy-egy települést lakójáról illetve uráról neveztek el, majd az onnan származó személyt a településről. Miután aztán az eredeti személynév (*Boncz*, *Doma*) eredeti jelentése elhomályosodott, ekkor a teljes névből elvonták (elhagyták) a földi, falvi utótagot. Ezt nyilvánvalóan a rövidségekre való törekvés is motiválta. Ugyanúgy alakultak az Őrségben a *Baján*, *Bene*, *Könye*, *Senye* nevek is (vö. HERÉNYI: MSZA. 80. sz. 24).

Hogy a 18. században ez a folyamat erőteljes lehetett, arra a szóban forgó névtípus arányszámai is utalnak:

1720-ban: összes családnév: 163 földrajzi névből keletkezett: 26 = 17,18%

1754-ben: összes családnév: 195 földrajzi névből keletkezett: 17 = 8,2%

A másik szembetűnő változás a földrajzi nevekből keletkezett családnevek abszolút számának és relatív megterhelésének nagy növekedése az 1945-ös választási névjegyzékben. Az abszolút számok növekedését magyarázhatnánk a népesség számának az emelkedésével, no meg azzal, hogy az eddigi listáinkon csak a földtulajdonosok neve szerepelt, a mostanin pedig minden választásra jogosult polgár. Ám az arányok növekedése más okokat is sejtet. Ugyanis míg az 1909-es adataink szerint a földrajzi nevekből keletkezett családnevek teljes neveknek csak 6,12 %-a, addig ez az arány 1945-ben csaknem eléri az 1720-as, eddigi legmagasabb arányszámot (15,2%). Ennek a változásnak egyrészt az az oka, hogy a háború vége felé számottevő menekült telepedett meg ideiglenesen vagy véglegesen az Őrségben, másrészt pedig az, hogy a 30-as-40-es évek névmagyarosítási hulláma nem hagyta érintetlenül ezt a vidéket sem. A menekültek nem kis hányada Erdélyből és a Felvidékről érkezett, de Fiuméből és a Vajdaságból is kerültek ide családok. Az általunk vizsgált névtípusban ők használták pl. az *Adi*, *Arti*, *Barkóczy*, *Bölcskei*, *Czondi*, *Dombi*, *Földi*, *Kazi*, *Kocsy*, *Kökösi*, *Sári*, *Szoboszlai* neveket.

Az 1945-ös választási névjegyzékből egyértelműen megállapítható, hogy az alábbi nevek magyarosítás eredményei:

1. *Barlay*. A Pinkamindszentről származó, Őrimagyarósdon megtelepülő családiő eredeti neve *Berner* volt.
2. *Hunyadvári*. A Jákról Magyaraszombatfára áttelepült család eredeti neve *Hancz* volt.
3. *Ikervári*. A kistrákosi születésű, Ispánkra települt család eredeti neve *Iszak* volt.
4. *Légrádi*. Az Őriszentpéteren élő egyik *Laposa* család magyarosított neve.
5. *Sárvári*. Az Őriszentpéteren élő *Spilák* család magyarosított neve.
6. *Várkövi*. A Búzahelyről illetve Cecéről Őrimagyarósdra települt *Vlaj* család magyarosított neve.
7. *Várnai*. A Nagyrákoson élő *Wirth* nevű személy magyarosított neve.
8. *Zalavölgyi*. A Kondorfán élő egyik *Závecz* család változtatta erre a nevét.
9. *Zoltai*. Az Őriszentpéteren élő egyik *Závecz* család magyarosított neve.

A magyarosítás tehát itt is úgy ment végbe, mint országosan: a nem magyarnak ítélt családnév helyett többnyire olyan *-i* illetve *-y* képzős, földrajzi névből keletkezett nevet vettek föl, amelynek a névkezdő hangja megegyezett az eredeti névvel (*Barlay*–*Berner*, *Hunyadvári*–*Hancz*, *Ikervári*–*Iszak*, *Légrádi*–*Leposa*, *Sárvári*–*Spilák*, *Várkövi*–*Vlaj*, *Várnai*–*Wirth*, *Zalavölgyi*, *Zoltai*–*Závecz*).

Az 1945-ös névjegyzékben még három, az ismertetett típustól eltérő magyarosításra bukkantam, a Kőszegről Szőcére települt *Svarc* család a *Legendás*, a Bakonakról Nagyrákosra települt *Merisznyák* a *Mester*, a nagyrákosi *Spilák* család pedig a *Vas* nevet vette föl. Nyilvánvalóan nem biztos, hogy a magyarosítás eredményeként született nevek száma ennél nem volt nagyobb. Azt azonban a példák alapján leszögezhetjük, hogy a fenti esetek igazolják MIKESY SÁNDOR-t (NyttudÉrt. 70. sz. Bp. 367–83), mert itt is névtanilag teljesen indo-

kolatlan módon változtatták meg a magyar névrendszerbe már beépült szláv illetve német neveket. Még szerencse, hogy az e tájegységre jellemző *Leposa*, *Spilák*, *Wirth* és *Závecz* nevek fennmaradtak.

SZABÓ LÁSZLÓ

A Dorog melletti Sátorkőpusztai-gipszbarlang nevei

1993-ban abban a szerencsében volt részem, hogy a zárt, s csak különleges engedéllyel látogatható Dorog melletti Sátorkőpusztai-gipszbarlangba tehettem egy barlangtúrát. Ezt a lehetőséget a dorogi Benedek Endre Barlangkutató Egyesület biztosította néhányunk számára. Egyébként ez az egyesület foglalkozik a barlang gondozásával, bemutatásával, új járatok feltárásával. A Sátorkőpusztai-gipszbarlangot a Szemplőhegyi- és a Pálvölgyi-cseppkőbarlanggal azonos módon, hévforrás alakította ki.

A Nagy-Strázsahegy Dorogtól északra, az állomástól egyórányi sétaútra található. Oldalában egy felhagyott mészkőbánya található, s több nyílást is megfigyelhetünk. 1944-ben mészkőbányászat során fedezték föl azt az üreget, amelyet ma a barlangászok kiemelkedő jelentőségű barlangként tartanak számon. 1946-ban két dorogi természetjáró – Várhidi Károly és Várhidi Rudolf – levélben hívta fel Jakucs László figyelmét a barlangra. A barlang feltárása végső soron Jakucs László és Venkovits István érdeme. A feltárásban és a bejárás biztosításában Benedek Endre és a dorogi barlangkutatók tettek nagyon sokat. Az Állami Földtani Intézet még 1946-ban felmérte a barlangot. 1951-ben védetté nyilvánították és lezárták, de ez az ott állomásozó szovjet katonákat nem érdekelte.

A hévizes barlangban Magyarország legszebb gipsz- és aragonitképződményei pompáznak. Sajnos egy részük már csak pompázott, mert az utóbbi 40 évben az Esztergom mellett állomásozó szovjet katonák gyakorlóterepe volt a környék, s a kiskatonák jelentős pusztítást vittek végbe. A lezárt barlang vasajtaját harcokcsival tépték föl, a barlangban gránátokat robbantottak, a letört gipszkristályokat hazavitték. Mindennek 1990-ben lett vége, s a barlang igazi feltárása és látogatása csak 1991-től vált lehetségessé.

Ma a barlangban 12 fokos hőmérséklet van. A barlang bejárása kevésbé kúszó-mászó, inkább létrázó ügyességet igényel. A bejárat után létrán kell egy kútszerű vájatban leereszkedni, körben gömbfülkék vannak. A barlangot úgy kell elképzelni, mint egy szőlőfürtöt. Aki a középső nagy terembe lejut, mintha egy szőlőfürt belsejében lenne. Mások a barlangjáratokat a bokor ágaihoz hasonlítják. A gömbfülkéket a miocén-kori vulkánossággal egyidőben megjelenő